

MATEVŽ RAVNIKAR
PRENOVITELJ SLOVENSKE PROZE
IN TRŽAŠKO-KOPRSKI ŠKOF

Tržaško-koprski škof Matevž Ravnikar se je rodil na Vačah, v enem najmanjših kranjskih trgov, na starih kulturnih tleh s prazgodovinsko tradicijo in tako rekoč v središču današnje Slovenije. Simbolno je dejstvo, da je prav z letom 1776, ko je prišel na svet, datirano najstarejše znano slovensko besedilo z Vač. Gre za trinajst molitev, v katerih se na poseben način zrcali čas rojstva bodočega škofa, saj med drugim vsebujejo imena takratnih oblastnikov, papeža Pija VI., goriškega nadškofa Jožefa Rudolfa pl. Edlinga kot krajevnega škofa, cesarice in kraljice Marije Terezije ter cesarja Jožefa II.¹ Šlo je za čas, v katerem so se že napovedovale velike spremembe v Cerkvi, ki bodo dodobra zaznamovale Ravnikarjevo življenje.

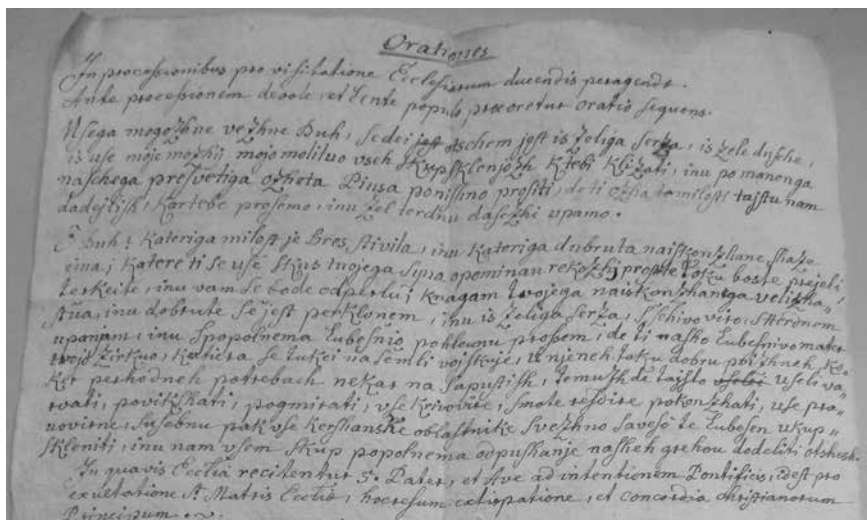
Ni znano, da bi Ravnikar za razliko od generacijo mlajšega Antona Martina Slomška² sam napisal kar koli o svoji mladosti, družini in rodu, je pa svoji okolici o tem pripovedoval. Najzgodnejše objavljene podatke prinaša **kratek škofov življenjepis**, ki je brez navedbe imena avtorja izšel tri tedne po njegovi smrti, 10. decembra 1845, v prilogi Bleiweisovih *Kmetijskih in rokodelskih novic*. Kot beremo, je bil pokojni škof edinec revnih staršev (njunih imen avtor ni navedel), ki sta premogla le »bajtico« in malo zemlje. Oče je družino večinoma preživljal kot krojač, s šivanjem za kmete, sin Matevž pa je pasel krave, nastavljal ptičem zanke in nabiral brinje, da je zaslužil nekaj denarja, kar mu je pozneje, ob odhodu v ljubljanske šole, prišlo zelo prav. Na prigovarjanje kaplana Jurija Štendlerja, da bi edinca poslala šolat, se mati »ni hotla za to reč nič kaj zmeniti«, saj se je bala nevarnosti mestnega življenja. Drugače kot oče, »ki je sam bil brihten in srčen mož«, a za sinovo šolanje ni imel sredstev. Ko pa je omenjeni kaplan ponudil pomoč, naj bi oče Matevža lepega dne prijel za roko in ga brez materine vednosti odpeljal v Ljubljano.³ Avtor tega besedila je duhovnik in pisatelj Emanuel Josip Kovačič (1808–1867),⁴ ki je ob prvi obletnici škofove smrti v nemščini napisal razširjeni življenjepis, natisnjen v italijanskem

¹ Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL), ŽA Vače, Razni spisi, šk. 34, Pobožnosti, molitve v slovenščini 1776. Dokument na enem listu z naslovom *Orationes* ima na koncu pripis: »Slovenica l. 1776. Iz župnijsk. arhiva na Vačah«.

² O Slomšku gl. Boris Golec, *Družinsko in gensko ozadje škofa Slomška: od Hudiča do časti oltarja* (Thesaurus memoriae, Opuscula; 10), Ljubljana 2023, str. 29, 33, 38–40, 58, 64–65, 188.

³ [Emanuel Josip Kovačič], Shiviljenje milostljiviga Gospóda Gospóda Mathevhja Ravnikarja, Tershajhkiga in Koperjkiga Koperskiga Jhkofa, v: *Kmetijske in rokodelske novice*, št. 50, 10. december 1845, s. p. (priloga) (dalje: [Kovačič], Shiviljenje milostljiviga Gospóda).

⁴ O njem Avgust Pirjevec, Kovačič Emanuel Josip, v: *Slovenski biografski leksikon: 4. zvezek: Kocen–Lužar* (ur. Izidor Cankar), Ljubljana 1932, str. 539–540.

Začetek slovenskih molitev z Vač iz leta 1776 (NŠAL, ŽA Vače, Razni spisi, šk. 34)

prevodu malo zatem, v začetku leta 1847, v tržaškem časniku *L'Istria*.⁵ Dobro desetletje pozneje je v Slomškovih celovških *Drobtinica*h (1858) objavil škofov življenjepis s še več podrobnostmi, za katere je izvedel od škofa oziroma jih je poznal iz osebnih izkušenj.⁶ Nekaj zanimivih in dragocenih podatkov o Matevžu Ravnikarju, njegovi mladosti na Vačah in poznejših stikih z rodnim krajem je leta 1890, ob 45-letnici škofove smrti in odkritju spominske plošče na mestu rojstne hiše, prispeval tudi njegov sorodnik, šolnik Jernej Ravnikar (1856–1920), v drobni knjižici o škofu.⁷ Jerneju, ki se je rodil v naslednici škofove rojstne hiše, zgorele

⁵ [Emanuel Josip Kovačič – Pietro Kandler], Biografia di Monsig. Matteo Raunicher, vescovo di Trieste e Capodistria, v: *L'Istria*, št. 12–13, 13. februar 1847, str. 45–49 (dalje: [Kovačič – Kandler], Biografia di Monsig. Matteo Raunicher). V tem besedilu je za razliko od prejšnjega omenjeno materino ime Neža (Agnese). V *Slovenskem biografskem leksikonu* sta kot avtorja navedena Kovačič in Kandler, gl. Andrej Snoj – Milena Uršič, Ravnikar, Matevž, v: *Slovenski biografski leksikon*: 9. zvezek: Raab–Schmidt (ur. Alfonz Gspan), Ljubljana 1960, str. 47 (dalje: Snoj – Uršič, Ravnikar Matevž). O Kovačičevem avtorstvu in Kandlerjevem italijanskem prevodu kratkega življenjepisa gl. Jož.[ef] Kovačič (= Emanuel Josip Kovačič), Matevž Ravnikar, prvi Teržaško-Koperski škof, v: *Drobtince za novo leto 1858.*, Celovec 1858, str. 105 (dalje: Kovačič, Matevž Ravnikar).

⁶ Kovačič, Matevž Ravnikar, str. 81–107. V tem življenjepisju sta prvič navedeni imeni obeh staršev: Jurij in Neža (str. 81).

⁷ Jernej Ravnikar, *Tržaško-koprski škof Matej Ravnikar, slavni pisatelj in pedagog slovenski* (Knjižnica Družbe sv. Cirila in Metoda; V. zvezek), Ljubljana 1890 (dalje: Ravnikar, *Tržaško-koprski škof Matej Ravnikar*). O Jerneju Ravnikarju gl. Silvo Kranjec, Ravnikar Jernej, v:

18.	Ignacius Luzner Coop: soli	Maria Leg: fili	Jacobus Lau, tar rust: et Maria uxor ejus.	Antonius Janek jagul ex Lubli, et Maria uxor ejus.	Cath: Hraflie	3.
20.	Qui supra	Matthaeus Leg: fili	Georgius Ran, miller, civis, et Agnes uxor ejus.	Mathias Boscharnek, civis Waatsch sid, et Ursula uxor ejus.	Cath: Waatsch	30.

Vpis krsta Matevža Ravnikarja v krstni matici župnije Vače, 20. september 1776 (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1771–1806)

v velikem požaru leta 1834,⁸ so o izročilu in lastnih izkušnjah s škofom pripovedovali njegov ded, oče in hišna rejenka.⁹

Prav ta škofov daljni sorodnik nam je edini posredoval deklški priimek Ravnikarjeve matere, Neže Lavtar. Kot je opozoril sam, priimka ni v vpisu Matevževega krsta v krstni matici župnije Vače.¹⁰ Ker v vaški župniji tedaj (drugače kot drugod) še niso vpisovali priimkov mater krščencev, beremo samo, da je bil Matevž sin tržana Jurija Ravnikarja in njegove žene Neže (*Georgius Raunikar civis, et Agnes uxor ejus*) z Vač, hišna št. 30. Kot krščevalec je vpisan kaplan Ignac Luzner, kot krstna botra pa tržan (*civis Waatschensis*) Matija Požaršek, o katerem vemo, da je bil ravno tedaj trški sodnik, in njegova žena Uršula.¹¹ 20. september 1776 se skoraj brez dvoma nanaša na datum krsta in ne rojstva,¹² kot je obveljalo v literaturi,¹³ pri čemer je med rojstvom in krstom minil kvečjemu kak dan.

Podatek Jerneja Ravnikarja, da se je škofova mati pisala Lavtar, potrjuje ugotovitev, do katere je bilo sicer mogoče priti po drugi, bolj vijugavi poti, in sicer na podlagi podatkov, da sta leto dni pred Matevževim rojstvom,

Slovenski biografski leksikon: 9. zvezek: Raab–Schmidt (ur. Alfonz Gspan), Ljubljana 1960, str. 45–46 (dalje: Kranjec, Ravnikar Jernej).

⁸ O tem, da je hiša pogorela gl. Ravnikar, *Tržaško-koprski škof Matej Ravnikar*, str. 2–3.

⁹ Prav tam, str. 4, 11, 29.

¹⁰ Prav tam, str. 3.

¹¹ NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1771–1806, pag. 77. Dobra dva tedna pred krstom Matevža Ravnikarja, 5. septembra 1776, je Požaršek kot boter v krstni matici vpisan kot »judex in Waatsch«, gl. prav tam.

¹² O vpisovanju datumov rojstva in krsta v tem času prim. Ema Umek – Janez Kos (ur.), *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije* (Vodniki; 1), Ljubljana 1972, str. XXXIX.

¹³ Kovačič, *Matevž Ravnikar*, str. 81; Ravnikar, *Tržaško-koprski škof Matej Ravnikar*, str. 3; Snoj – Uršič, *Ravnikar Matevž*, str. 46.

tj. leta 1775, oziroma sedem let po njem, tj. leta 1783, na isti hišni številki (te so uvedli šele malo prej, leta 1770)¹⁴ umrla zakonca Lavtar, 66-letna Neža in 80-letni Jernej.¹⁵ Lavtarja sta imela hčer Nežo, rojeno leta 1738, kar povsem ustreza času rojstva Matevževe matere.¹⁶ Identiteto in krajevni izvor škofovih staršev bi sicer razkril vpis njune poroke, vendar je v vrsti vaških poročnih matičnih knjig 36 let trajajoča vrzel, ki se začenja 3. junija 1771, dobrih pet let pred Matevževim rojstvom.¹⁷

Preden se bomo posvetili izvoru staršev (mati je bila domačinka, oče pa ne), se ustavimo pri njuni mali družini v Matevževem rodnem trgu Vače. Pričakovali bi, da bi imel bodoči tržaško-koprski škof več sorojencev, od katerih bi eden prevzel domačijo, a ni bilo tako. Vaška krstna matica ne pozna nobenega drugega otroka zakoncev Ravnikar, tako da Matevž ni bil samo njun edini preživeli, ampak sploh edini rojeni otrok. Spoznanje ne preseneča, če vemo, da je bilo materi ob poroki najmanj 33 let in da je Matevža rodila v svojem 38. letu.

Opozoriti kaže na relativnost oznake Matevža Ravnikarja v literaturi kot sina kmečkih staršev,¹⁸ kar sta npr. bila tudi dva njegova škofovski sodobnika, krški škof Jakob Peregrin Pavlič in lavantinski Anton Martin Slomšek.¹⁹ Ravnikar namreč ni prišel na svet v klasični kmečki družini. Čeprav je bil po socialnem položaju kmečki otrok in po pravnem podložniški, mu je zibelka tekla v trgu, čeravno majhnem in ruralnem. Njegov oče Jurij je imel status tržana, iz poznejših pričevanj pa vemo, da se je poleg kmetovanja na skromni zemlji ukvarjal tudi »s šivanjem kmetiških oblačil«; po Jerneju Ravnikarju naj bi bil »dober kmetski krojač«.²⁰

¹⁴ V župniji Vače so novouvedene hišne številke začeli vpisovati v matične knjige 13. septembra 1770, gl. NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1763–1771, fol. 62v–63r.

¹⁵ NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, M 1771–1806, fol. 26 in 54.

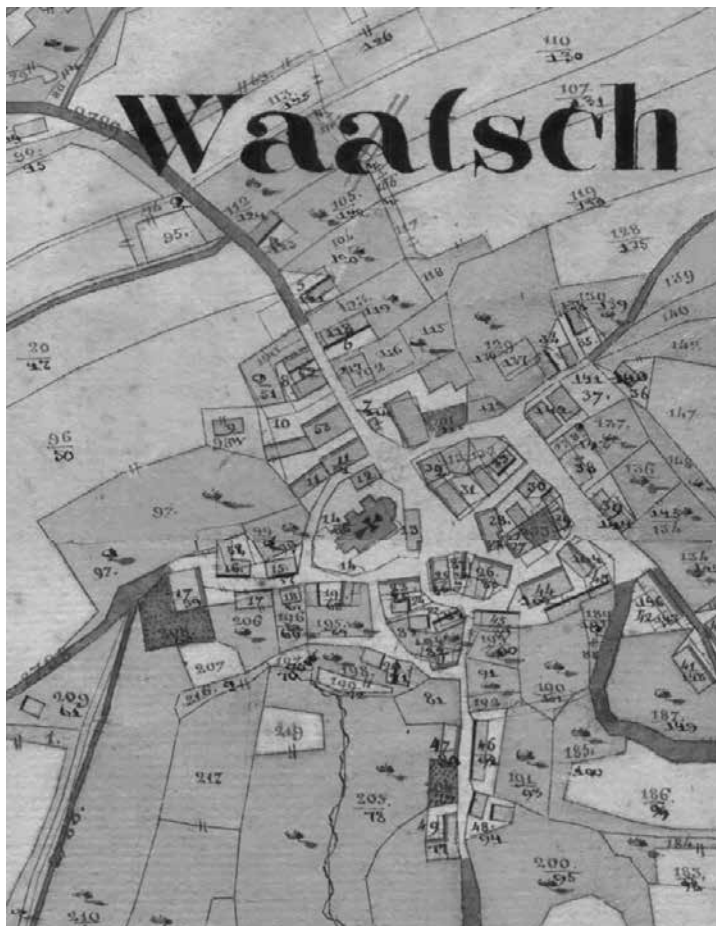
¹⁶ Neža, hči Jerneja in Neže Lavtar, je bila krščena 27. decembra 1738, gl. NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1736–1748, pag. 70. Škofova mati je umrla 31. maja 1820, stara 82 let, gl. NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, M 1807–1823, pag. 161–162.

¹⁷ NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, P 1748–1771, P 1807–1815.

¹⁸ V biografskem geslu v *Slovenskem biografskem leksikonu* je označen kot sin malega kmeta in krojača, gl. Snoj – Uršič, Ravnikar Matevž, str. 46.

¹⁹ Prim. Metod Benedik (ur.), *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*, Celje 1991, str. 177–180.

²⁰ [Kovačič], Shviljenje milofltjiviga Gospóda, s. p.; [Kovačič – Kandler], Biografia di Monsig. Matteo Raunicher, str. 45; Ravnikar, *Tržaško-koprski škof Matej Ravnikar*, str. 3.

Vače na franciscejski katastrski mapi iz leta 1826 (ARS, SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko)

Taisti sorodnik pravi, da je bil **škofov rodni dom** »majhna pritlična hišica«, ²¹ kar potrjuje franciscejska katastrska mapa iz leta 1826, prva natančna tlorisna upodobitev Vač, nastala natanko pol stoletja po Matevževem rojstvu. Ravnikarjeva hiša s št. 30 je – tako kot dobri dve tretjini hiš v trgu – prikazana kot zidana; bila je podpovprečno velika, a je imela na dvorišni strani še skromno leseno gospodarsko poslopje, ki ga dobra polovica domov ni premogla. Stala je na vzhodni strani Vač, ob cesti proti Litiji, in bila za razliko od svoje današnje naslednice, ki

²¹ Prav tam.

Hiša v Vačah s spominsko ploščo Matevžu Ravnikarju (foto: Boris Golec, 2023)

s pročeljem gleda na cesto, obrnjena proti ozki »gasi«, povezavi med cesto in tržnim prostorom ali »Placom« pred župnijsko cerkvijo sv. Andreja.²² Ko so škofovo spominsko ploščo pred nekaj leti prestavili z južne strani pročelja sedanje hiše na severno stran,²³ se je dejansko znašla na bolj pravem mestu, nad streho nekdanjega Ravnikarjevega rodnega doma.

²² Arhiv Republike Slovenije (ARS), SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, L 327, k. o. Vače, zapisnik stavbnih parcel, 8. 3. 1827, zapisnik zemljiških parcel, 8. 3. 1827, abecedni seznam posestnikov, 8. 3. 1827, mapni list (1826) II. O podobi Vač po franciscejskem katastru gl. Boris Golec, Trg Vače do srede 18. stoletja, v: *Kronika* 71 (2023), št. 1, str. 59–60 (dalje: Golec, Trg Vače). Da je bila Ravnikarjeva hiša pritlična, posredno potrjujejo katastrski cenilni operati, v katerih je kot edino enonadstropno poslopje navedeno župnišče, prim. ARS, SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, L 327, Cenilni operati, L 327, k. o. Vače, cenilni elaborat, uvod, & 13. Ni pa točen podatek Jerneja Ravnikarja, da je bila škofova rojstna hiša, ki je pogorela leta 1834, lesena, gl. Ravnikar, *Tržaško-koprski škof Matej Ravnikar*, str. 3.

²³ Ravnikarjeva spominska plošča je zamenjala mesto s spominsko ploščo v isti hiši leta 1878 rojenega skladatelja Antona Lajovica (informator Zvonimir Kolenc, Vače, 4. januar 2023).